

Ο παραδοσιακός συνοικισμός της Παναγίας

Θυμάμαι ακόμη πόση λαχτάρα και ενθουσιασμό νιώθαμε, όταν οι δάσκαλοι στο δημοτικό σχολείο μας ανακοίνωναν ότι επρόκειτο να πραγματοποιήσουμε εκδρομή στον ιερό για την πόλη μας βράχο του συνοικισμού της Παναγίας, ο οποίος για μας τους μικρούς μαθητές τότε εθεωρείτο η πιο μακρινή απόδραση από τα περιορισμένα όρια της γειτονιάς μας. Φυσικά, λόγω ηλικίας δεν ήταν δυνατό να αντιληφθούμε τη σπουδαιότητα της ιστορικότητας του χώρου. Σήμερα όμως ανατρέχοντας στις αναμνήσεις της εποχής εκτιμώ βαθύτατα την προσπάθεια των θαυμάσιων εκείνων δασκάλων, οι οποίοι προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να μας κάνουν κοινωνούς της πλούσιας ιστορίας της πόλης μας.

Όταν πολύ αργότερα διάβασα τις σημειώσεις του πατέρα μου, με ικανοποίηση διαπίστωσα πως και ο ίδιος άρχιζε τις διηγήσεις του για την πόλη από το συγκεκριμένο ανατολικό διαμέρισμά της, τη συνοικία δη-

*1927. Ομαδική φωτογραφία προσφυγικών οικογενειών του συνοικισμού Παναγίας.
Το όνειρο των χαμένων πατρίδων διατηρούσε άρρηκτα τους συγγενικούς
και φιλικούς δεσμούς.*

ου και Σίλα, που ερχόμενοι από την Τροία πρωτοπερπάτησαν στα ριζά της· για τους Σταυροφόρους, τους πειρατές, τους Τούρκους και τους Βούλγαρους κατακτητές· για το Πασαλίκι του Μεχμέτ Αλή και τους ηρωισμούς του και τις δολοπλοκίες του· για τα χαρέμια, τα σερμπέτια και τις οδαλίσκες του· για τα γυναικεία όνειρα, για τα νιάτα που μαράθηκαν πίσω από τα καφασωτά παραθυρόφυλλα των οντάδων· για τις σκιές των ερωτευμένων που γλιστρούσαν μέσα στη νύχτα και ακόμη για τους κρυφούς έρωτες και τους πνιχτούς αναστεναγμούς τους. Θα μιλούσαν ακόμη για τους πρόσφυγες της εθνικής καταστροφής του 1922 - 24, όταν στοιβάχτηκαν όπως - όπως στα υγρά υπόγεια των τούρκικων σπιτιών του συνοικισμού αυτού και μαζί με τα κουρασμένα κορμιά τους στοίβαξαν και τα ερωτικά τους πάθη, ντέρτια και όνειρα για την καινούρια ζωή στη νέα πατρίδα. Τέλος, τα σιλντισμένα από τις περπατησιές καλντερίμια θα μιλούσαν για θρύλους, παραδόσεις, πολιτισμούς, θρησκείες και δοξασίες αλλοτινών καιρών.

Όμως όλα τούτα τα ιστορικά γεγονότα, ως γνωστό, έχουν ερευνήσει και καταγράψει Έλληνες και ξένοι ερευνητές και ιστορικοί. Τούτο το πόνημα, όπως άλλωστε έχει γραφεί και στην αρχή, θα αναφερθεί μόνο στη μεταπροσφυγική περίοδο, τότε δηλαδή που γηγενείς και πρόσφυγες έβαλαν την πόλη σε νέα τροχιά οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης. Ωστόσο παρ' όλο που έχουν γραφεί και ειπωθεί τόσα πολλά για τον ιερό βράχο του συνοικισμού της Παναγίας, δε θα μπορούσε και από τούτο το γραπτό να λείψουν μερικά στοιχεία που τον χαρακτήριζαν τότε ως «Τουρκότοπο» όπως:

Τα τέσσερα τζαμιά που υπήρχαν διάσπαρτα στο χώρο, οι κατάλευκοι μιναρέδες των οποίων ήταν τότε ορατοί από όλα τα σημεία της πόλης.

Το τούρκικο ιερατείο και κατόπιν πτωχοκομείο, το λεγόμενο «Ιμαρέτ», το οποίο κτίσθηκε στα 1817 από το Μεχμέτ Αλή, όταν αυτός θέλησε να ευεργετήσει τους συμπατριώτες του, κάνοντας μια σημαντική δωρεά, ενώ αργότερα χρησίμευσε ως πτωχοκομείο, όπου άποροι Τούρκοι σιτίζονταν. Τον ίδιο σκοπό επετέλεσε και κατά την πρώτη περίοδο της έλευσης των προσφύγων, όταν το ελληνικό κράτος το χρησιμοποίησε και αυτό για τη σίτισή τους. Το «Ιμαρέτ» έπαυσε να χρησιμοποιείται το 1923 - 24 και από τότε αφέθηκε στην τύχη της φθοράς. Πρόσφατα με ιδιωτική πρωτοβουλία, ως γνωστό, έχει αξιοποιηθεί.

Η οικοδομική αρχιτεκτονική των σπιτιών, τα λεγόμενα δίπατα ξύλι-

*Δεκαετία του 1900, όταν η πόλη άρχισε να επεκτείνεται εκτός των τειχών.
Διακρίνονται: Η παλιά πόλη, το μικρό λιμανάκι καθώς και οι τρεις μιναρέδες των τζαμιών.*

λαδή της Παναγίας. Συνοικία η οποία, όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του βιβλίου, υπήρξε ο αρχικός ιστορικός πυρήνας της Καβάλας, οριοθετούμενος από τα φυσικά όρια μιας χερσονήσου, ενός ανεμοδαρμένου βράχου που αιώνες ξαπλωμένος νωχελικά στα νερά του Βορείου Αιγαίου αποτελεί το μόνιμο σκηνικό τούτης της πόλης, που η τέχνη της φύσης και η ανθρώπινη παρέμβαση του έχουν χαρίσει μοναδικά και ιδιαίτερα ιστορικά χαρακτηριστικά, τα οποία, όταν ο σημερινός επισκέπτης θελήσει να «ξεκλειδώσει», θα χρειαστεί πράγματι χρόνο πολύ.

Μια χερσόνησος, που, αν είχαν στόμα και λαλιά τα καλντερίμια της, θα μιλούσαν γι' αυτά που είδαν και άκουσαν: Για τα ποδοβολητά των εχθρικών βημάτων που κάποτε άγγιζαν με μανία τους κυβόλιθους των στενών μονοπατιών της, ενώ άφηναν πίσω τους μαζί με τον κονιορτό τη φρίκη· για το αίμα που χύθηκε από τα τέλη του 7^{ου} αιώνα περίπου και μετά, όταν οι Θάσιοι αποίκισαν τη Νεάπολη και ανέπτυξαν το εμπόριο με την Θράκη· για τα πρώτα ευλογημένα βήματα του Αποστόλου Παύλου και των συντρόφων του, ισαποστόλων Ευαγγελιστή Λουκά, Τιμόθε-

να, με προεξέχουσα τζαμαρία, τα ξέφωτα, όπως τα έλεγαν, όπου στο κάθε τζαμωτό υπήρχε το κονάκι της χανούμισσας, από όπου είχε δικαίωμα να παρατηρεί την κίνηση των δρόμων και τον ερχομό των μικροπωλητάδων. Σύμφωνα με πληροφορίες μου, τα εν λόγω περίτεχνα σπίτια, ήταν Αιγυπτιακής περιουσίας (Βακούφια) και ως εκ τούτου δεν ανήκαν στην κατηγορία των ανταλλαξίμων, τα οποία διαχειρίστηκε τότε η υπηρεσία Δημόσιας Αποκατάστασης Προσφύγων.

Για το μεγάλο τείχος που κύκλωνε ολόκληρο το βράχο, το ιστορικό τούτο τείχος που υψώθηκε το έτος 926, αναδημοσιεύω από την τοπική εφημερίδα *Ταχυδρόμος* και συγκεκριμένα από τη στήλη *Επισημάνσεις* του έγκριτου δημοσιογράφου κ. Ζήση Μπρουκάκη τα παρακάτω ενδιαφέροντα στοιχεία:

Τότε τη χερσόνησο της Παναγίας, που στην κορυφή της δεσπόζει το φρούριο περιέβαλλαν αμυντικά τείχη, τα οποία - όπως θυμούνται οι πρόσφυγες- είχαν δύο μεγάλες σιδερένιες πόρτες. Η μία από αυτές βρισκόταν στην αρχή της σημερινής οδού Πουλίδου, λίγα μέτρα πιο πάνω από το μέγαρο που στέγαζε προπολεμικά το κτήριο της χωροφυλακής και αργότερα το Οικονομικό Γυμνάσιο και η δεύτερη πίσω από τις Καμάρες. Οι δύο πόρτες τα βράδια έκλειναν, απαγορεύοντας την είσοδο και έξοδο των κατοίκων της χερσονήσου. Μέσα στα τείχη υπήρχαν τρεις συνοικίες (μαχαλάδες): Η συνοικία της «Χριστούπολης» στα Τουρκικά «Ιμπραήμ Πασά», της «Ακροπόλεως» ή «Καδή Αχμέτ» και της «Αγίας Σοφίας» ή «Χουσεϊν Βέη».

Σε άλλο κείμενό του ο κ. Ζήσης Μπρουκάκης χαρακτηρίζοντας το συνοικισμό της Παναγίας ως διοικητικό κέντρο της Καβάλας γράφει:

Συχνά ξυπνούν μέσα μου πολλές αναμνήσεις και ιδιαίτερα, όταν ανασκαλεύω τα παλιά μου χαρτιά. Σε μια τέτοια αναδρομή μου στα περασμένα, βρήκα ανάμεσα σ' αυτά τα χαρτιά που είχα την μανία να συλλέγω και ένα παλιό φθαρμένο οδηγό της Καβάλας, έκδοσης 1926 του Ι. Πρώιου. Αλλά αξίζει, για να μαθαίνουν και οι νεώτεροι, να αναφέρω μερικά χαρακτηριστικά στοιχεία από τον οδηγό αυτό της παλιάς Καβάλας. Ο πληθυσμός της Καβάλας ανήρχετο τότε σε 90.000 κατοίκους περίπου, μετά την εισροή των προσφύγων, που ένα μεγάλο της τμήμα βρήκε στέγη και μέσα στο Ιμαρέτ, στο (Μεντρεσέ) της οδού Βυζαντίου καθώς και στο Τζαμί της Παναγίας (παλιά Μουσική) γιατί πριν τον πόλεμο του 1940 χρησιμοποιήθηκε και για την στέγαση της Στρατιωτικής Μουσικής. Η σημερινή οδός Θεοδώρου Πουλίδου που πήρε το όνομά της από

τον Καβαλιώτη μέγα ευεργέτη Θεόδωρο Πουλίδη, που πλούτισε στην Αμερική, ονομάζονταν πριν οδός Ζαλόγγου και ήταν η κύρια οδός.

Στην Παναγία λειτουργούσαν τότε η Νομαρχία και η διεύθυνση Χωροφυλακής (Μοιραρχία), επί της οδού Ζαλόγγου. Ακόμη στην ίδια οδό ήταν το ταχυδρομείο και τηλεγραφείο, εκεί που σήμερα είναι το κτήριο διαμερισμάτων των αξιωματικών. Επίσης κοντά στον Ιερό Ναό της Παναγίας πάλι επί της Ζαλόγγου το Δημόσιο Ταμείο και η Βιοτεχνική Σχολή. Κοντά στη Νομαρχία, λειτουργούσε εξάλλου η Οικονομική Εφορεία ενώ στην περιοχή της Παναγίας και επί της Λ. Κατσώνη υπήρχαν ακόμη το Δασαρχείο, η Διεύθυνση Εποικισμού, οδός Ζαλόγγου - Ναβαρίνου, το Φρουραρχείο, οδός Κουντουριώτου - Γραβιάς και ο Σχολιάτρος που στεγάζονταν στο Φαρμακείο «Παστέρ», του Γεράσιμου Οικονομίδη. Επίσης, επί της Ζαλόγγου, απέναντι από το άγαλμα και το σπίτι του Μεχμέτ Αλή, στεγάζονταν προπολεμικά και το Στρατιωτικό Νοσοκομείο, δίπλα στο παραδοσιακό σπίτι που στεγάζει σήμερα τον εκάστοτε στρατηγό.

Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω αποδεικνύεται ιστορικά πως τα έτη 1926 - 27 ο συννοικισμός της Παναγίας υπήρξε το Διοικητικό Κέντρο της πόλης και όχι μόνο. Μαζί με το εμπορικότατο επίσης κέντρο της οδού Κουντουριώτου, η οποία κατέληγε στην πλατεία Νικοτσάρα (σήμερα Δικαστηρίων), όπου υπήρχε το «Μπητ Παζάρ» (μικρό παζάρι) και ένα μέρος της σημερινής πλατείας Αγίου Νικολάου υπήρξαν ο πνεύμονας και η καρδιά της πόλης τούτης, που κτυπούσε διοικητικά και εμπορικά.

Αλλά οι αναμνήσεις όσων έζησαν παλιά στον εν λόγω συννοικισμό δεν έχουν ασφαλώς τελειωμό. Με πολλή χαρά και ενδιαφέρον συνάντησα τον πιο ηλικιωμένο σήμερα πρόσφυγα του συννοικισμού της Παναγίας, το σεβαστό δάσκαλο κ. Μηνά Ζαχαριάδη, ο οποίος εκτός του ότι μεγάλωσε στο συννοικισμό αυτό, διετέλεσε και δάσκαλος του 1^{ου} και του 7^{ου} Δημοτικού Σχολείου της πόλης μας. Ο κ. Μηνάς Ζαχαριάδης ξεδιπλώνοντας τις νεανικές του αναμνήσεις με μετέφερε νοερά στην εποχή της νιότης του:

Γνωρίστηκα με το Φρούριο από το 1924. Μικρός μαθητής της Β' τάξης του Δ' Τετραθέσιου Δημοτικού Σχολείου μαζί με άλλους, τη «μαρίδα» της γειτονιάς, αρχίσαμε τις επισκέψεις μας εκεί. Την εποχή εκείνη την ιδιοκτησία του χώρου την είχαν οι Αιγύπτιοι. Υπήρχαν αρκετοί υ-

πάλληλοι με επί κεφαλής τον Μπέη. Βασιλιάς της Αιγύπτου τότε ήταν ο Φουάτ.

Το πρώτο γεγονός που θυμάμαι ζωντανά ήταν ότι εδώ στο Κάστρο ανέβαιναν κάθε μέρα οι στρατιώτες ενός λόχου, που στρατωνίζονταν σε ένα καπνομάγαζο κοντά στις Καμάρες, από τη μέσα πλευρά, εκεί όπου είναι τώρα χτισμένο το σπίτι της οικογένειας Κιτσικόπουλου. Με όπλα, παλάσκες και το τραγούδι της Θοδώρας ανέβαιναν κάθε μέρα και γυμνάζονταν. Θυμάμαι ακόμη το τραγούδι τους:

Θοδώρα - Θοδώρα πού' ναι ο Θοδωρής;

Στο Κάστρο, στο Κάστρο και πα να τον ευρεΐς.

Κάθε μέρα όλο το καλοκαίρι θάλασσα και Κάστρο με Θοδωρή ή χωρίς αυτόν.

Δεύτερο γλέντι για μας αλλά και για τους μεγάλους ήταν οι παλαιστικοί αγώνες. Καλογυμνασμένοι άνδρες με τις ειδικές στολές (πέτσινια παντελόνια μέχρι το γόνατο) αλειμμένοι με λάδι αγωνίζονταν πάνω στο χορταριασμένο έδαφος (εκεί που είναι τώρα η σκηνή των εκδηλώσεων) μέχρι τελικής πτώσεως. Για να νικήσει κάποιος τον αντίπαλο έπρεπε να φάει η πλάτη χώμα. Πολύ καλοί στο αγώνισμα ήταν οι Πόντιοι και οι Θρακιώτες. Σε μας τα παιδιά άρεσαν πολύ τα κόλπα των παλαιστών. «Τσαλίμια» τα λέγαμε τότε. Κύκλος με χορευτικές κινήσεις μπροστά στους θεατές, ρυθμικό, τεχνικό χτύπημα των χεριών επάνω στα λαδωμένα κορμιά και παντελόνια και διάφορα άλλα που προσπαθούσαμε να μάθουμε κι εμείς. Και πρέπει να ξέρουμε ότι οι αγώνες γίνονταν υπό τον ήχο νταουλιών, ντεφιού και πίπιζας που διασκεδάζαν τους θεατές και ακουστικά. Από τους παλαιστές θυμάμαι ακόμη το όνομα του Τόμπρου, που έφθασε μέχρι την Αμερική, για να σταδιοδρομήσει εκεί σαν Τζιμ Λόντος. Δεν τα κατάφερε όμως και γύρισε πίσω.

Τρίτο εντυπωσιακό που θυμάμαι ήταν το πλήθος των κανταδόρων. Ομάδες πολλές, μόλις έπεφτε η νύχτα, γυρνούσαν στα στενοσόκακα της περιοχής διασκεδάζοντας τους κατοίκους αλλά κυρίως εμάς, που ακολουθούσαμε από πίσω. Αξέχαστες ώρες, αξέχαστος καιρός, παρά τη φτώχεια των προσφύγων από τη Θράκη και τον Πόντο, την Καππαδοκία και γενικά όλη τη Μικρά Ασία.

Πράγματι, είναι ακριβή όσα αναφέρει ο κ. Μηνάς Ζαχαριάδης. Έτσι, παρ' όλο το συνοθύλευμα των κατοίκων, τις μεταξύ τους προστριβές, λόγω κυρίως της στενότητας του χώρου των σπιτιών, το πυκνωμένο τότε

προσφυγικό στοιχείο στο συννοικισμό της Παναγίας παραμέρισε τα βάσανα, τις πίκρες και τις αντίξοες συνθήκες διαβίωσης δίνοντας τη θέση τους στο θεό του κρασιού Βάκχο, στην προστάτιδα του χορού Τερψιχόρη και στον άριστο μουσικό Ορφέα. Ειδικά μετά τον εξωραϊσμό της περιοχής, όταν δηλαδή φάρδυνε ο δρόμος της Θεοδώρου Πουλίδου από το Ιμαρέτ και πάνω, ο συννοικισμός άλλαξε πρόσωπο, ενώ η κοσμική κίνηση φούντωνε κάθε νύχτα. Δεκάδες σεβνταλήδες κανταδόροι έκοβαν ατελείωτες βόλτες κάτω από τα παράθυρα των αγαπημένων τους γεμίζοντας συχνά τα καλντερίμια και τα χαγιάτια των μισογκρεμισμένων τότε σπιτιών, μελοποιώντας τα ντέρτια και το ερωτικό τους πάθος, αφού αυτό δεν μπορούσε να ανθήσει στο φως της ημέρας λόγω αυστηρών κοινωνικών περιορισμών, παρά μόνο με το τραγούδι στο άπλετο φως του φεγγαριού.

Λένε πως οι φτωχοί παράγουν πλούσια μουσική, ενώ οι πλούσιοι φτωχή μουσική. Πρόσφυγες και φτωχοί ήταν ο Σμυρνιός Περιστέρης, ο Μπάμπης Μπακάλης, ο Χαρ. Βασιλειάδης ή «Τσάντας» και πολλοί άλλοι. Όλοι τους υπήρξαν μέχρι τότε άσημοι τραγουδοποιοί και όμως ήταν οι πρώτοι που μπόλιασαν με παραδοσιακά Σμυρναίικα και αργότερα ρεμπέτικα την καινούρια πατρίδα. Τραγούδια διαχρονικά που τραγουδιούνται μέχρι σήμερα, όπως η «Γκαρσόνα», η «Δημητρούλα», τραγούδι που έκανε σουξέ η φωνή της Εβραίας Ρόζας Εσκενάζυ και πάρα πολλά άλλα. Τα παρακάτω είναι αποσπάσματα εκείνων των τραγουδιών, που μέσα από τους γλεντζεδικούς ρυθμούς τους ξεπήδαγε η θλίψη ή αν θέλετε το παράπονο του πρόσφυγα:

*Τι σε μέλει εσένανε
από πού είμαι εγώ
για από το Καραγάτς για από το Κορδελιό;
Τι σε μέλει εσένα και όλο με ρωτάς,
αφού δεν μ' αγαπάς.
Απ' τον τόπο που είμαι εγώ
ξέρουν να γλεντούν,
ξέρουν τον καημό να κρύβουν,
ξέρουν ν' αγαπούν!
Και σε άλλο τραγούδι:
Κάλλιο να μ' άφηνες να πέθαινα*

παρά που με παιδεύεις.

Στα χέρια σου είδα παρηγοριά και αν θέλεις με γιατρεύεις!

Εγώ είμαι πρόσφυγα παιδί μέρα καλή δεν έχω δει

από τραγούδια λαϊκά έμαθα ελληνικά τι θες να ξέρω;

Η χήρα η μάνα μου η Σμυρνιά

ξενόπλυνε στην γειτονιά

τι θες να ξέρω;

αφού τον πόνο έμαθα καλά

κτύπα και συ αφού το θες

ξέρω καλά από πληγές

Και αργότερα, όταν άρχισε να κυριαρχεί το ρεμπέτικο:

Βάλε με, καλέ μου, βάλε με

από το πορτί σου

βάλε με από το ντουβάρι

μην μας πάρουνε χαμπάρι.

Τραγούδια παντρεμένα με προσφυγικό καημό και ερωτικό πάθος, αλλά και γεμάτα με εικόνες της καθημερινότητας.

Θα μείνουμε όμως πάνω στον ιερό για την πόλη μας βράχο αγναντεύοντας το απέραντο γαλάζιο του Αιγαίου πελάγους, ενώ οι θύμησες των παλαιότερων έρχονται σαν κύματα, για να μας πουν ότι εκτός από το ψυχαγωγικό κλίμα που διαμορφώθηκε από γλεντζέδες πρόσφυγες, ρέκτες επιχειρηματίες άνοιξαν μικρά - μικρά ουζερί ή κέντρα διασκέδασης. Δύο από αυτά ξεχώρισαν και έγραψαν τη δική τους ιστορία: Τα «Μετέωρα» και ο «Φάρος», ονόματα που δανείστηκαν από το χώρο, όπου ανέπτυξαν τις δραστηριότητές τους. Τα «Μετέωρα» είχαν δύο εισόδους, μια από την οδό Πουλίδου και μια από το λιμάνι που ήταν και η κύρια είσοδος. Με το κέντρο «Μετέωρα» θα ασχοληθούμε, όταν η βόλτα μας φέρει τα βήματά μας στο τότε μικρό λιμάνι της πόλης μας.

Το κέντρο «Φάρος» δανείστηκε το όνομά του από το φωτεινό φαρμακείο των θαλάσσιων δρόμων του κόλπου της Καβάλας. Ιστορικές πληροφορίες αναφέρουν ότι ο φάρος της πόλης μας πρωτολειτούργησε το έτος 1864. Κατά την περίοδο της πρώτης βουλγαρικής κατοχής, 1912-13, έσβησε, αφού οι κατακτητές τον είχαν καταστρέψει. Επανατοποθετήθηκε το 1929 στο ίδιο σημείο, σύμφωνα με απόφαση του τότε υπουργού

1933. Η γράφουσα ενός έτους με τη
μητέρα της στο πολυσυζητημένο
κέντρο ο «Φάρος».

γείου Ναυτικών, και από τότε συνυπάρχει με το ιστορικό 7^ο δημοτικό σχολείο στο ωραιότερο σημείο της πόλης, χαρακτηρίζοντας την περιοχή καθώς και τη φυσιognωμία της ιστορικής συνοικίας της Παναγίας, ενώ έχει μετεξελιχθεί από έναν απλό φάρο σε τοπωνύμιο.

Έτσι, εδώ και έναν αιώνα μένει στητός και ακούραστος, πιστός στο άναψε - σβήσε, καλωσορίζοντας και αποχαιρετώντας τους καπετάνιους των αμέτρητων επιβατηγών και ποντοπόρων εμπορικών πλοίων που προσέγγισαν και προσεγγίζουν το λιμάνι της πόλης μας. Και υπήρξαν πράγματι αμέτρητα, ειδικά τότε που οι εξαγωγές των εκλεκτών καπνών της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης είχαν ανεβάσει στα ύψη την εμπορική κίνηση του λιμανιού της Καβάλας.

Αλλά και σαν κέντρο διασκέδασης ο «Φάρος» έπαιξε το δικό του ρόλο στην εν λόγω περιοχή του συνοικισμού, αφού λειτούργησε ως πόλος έλξης για τους νέους και τις νέες, με αποτέλεσμα η Θεοδώρου Πουλίδου να καταστεί τότε «νυφοπάζαρο», καθώς ένα παλιρροιακό κύμα νέων κινούνταν διαρκώς πάνω - κάτω με την ελπίδα της συνάντησης της εκλεκτής ή του εκλεκτού της καρδιάς τους, ενώ την περιοχή πλημμύριζαν διάφορες μουσικές νότες από τα πρωτόγνωρα για τον τόπο παραδοσιακά όργανα, όπως ήταν το ούτι, το σαντούρι, το μαντολίνο και η μελωδική λατέρνα που συμπλήρωνε απαραίτητα το σκηνικό.

Το κοσμικό κέντρο «Φάρος» δεν ψυχαγώγησε μόνο τους νέους της μεταπροσφυγικής περιόδου, άφησε έντονη τη σφραγίδα του και κατά τη διάρκεια των πρώτων μεταπελευθερωτικών χρόνων, όταν αυτό επανελειτούργησε και παρέμεινε ανοικτό, αν δεν κάνω λάθος μέχρι τη δεκαετία του 1970. Ποιος από τους εναπομείναντες νέους τότε Καβαλιώτες δε συνέδεσε τις ερωτικές του αναμνήσεις με τις ρομαντικές βραδιές που χάρισε το πάλαι ποτέ αυτό Κέντρο; Ποιος ακόμη δε σιγοτραγούδησε μαζί με τον τροβαδούρο του έρωτα τραγουδιστή Μάριο, που οι νοσταλγικές μελωδίες του βιολιού του σκορπούσαν ρίγη συγκίνησης μέχρι και τις πρώτες πρωινές ώρες, όταν το φεγγάρι πια άρχιζε να κυλά προς τη δύση του, ενώ το κέφι παρέμενε αμείωτο και τα ζευγάρια εξακολουθούσαν να λικνίζονται στους παθητικούς ρυθμούς των ταγκό;

Όμως τους τραγουδιστές και τους κανταδόρους, καθώς και τα ατελείωτα γλέντια των προσφύγων δεν τα συναντάμε την περίοδο εκείνη μόνο στη συγκεκριμένη περιοχή. Στη συνέχεια της βόλτας μας στο χθες θα τους βρούμε και σε άλλους δρόμους της πόλης, όπως στους ιστορικούς για εκείνη την εποχή δρόμους της Γαλλικής και Ελληνικής Δημο-

κρατίας στο Σούγιουλου, στο ιστορικό κέντρο και σημερινό καφενείο «Μαύρη Θάλασσα» μέχρι το επίσης ιστορικό κέντρο «Μέγας Εργάτης», στην οδό Αγίου Αθανασίου.

Όλα τούτα βέβαια διαδραματίστηκαν κατά τη μεταπροσφυγική περίοδο, δηλαδή από το 1924 περίπου έως και το 1929, όταν η σημαδεμένη γενιά, στην προσπάθειά της να ξεχάσει τις αντίξοες συνθήκες ζωής, έντυσε τις λύπες της καθημερινότητας με γλέντια και τραγούδια δημιουργώντας χωρίς καλά - καλά να το έχει συνειδητοποιήσει μια αξιόλογη πολιτιστική άνθηση, η οποία σύμφωνα με τα ιστορικά πολιτιστικά δεδομένα ήταν άγνωστη μέχρι τότε στην Καβάλα και στην ευρύτερη περιοχή της. Προς την κατεύθυνση αυτή, βέβαια, ρόλο έπαιξε και η ραγδαία οικονομική άνθηση της πόλης λόγω του εκλεκτού καπνού, η επεξεργασία του οποίου είχε απορροφήσει όλο το εργατικό προσφυγικό δυναμικό.

Αλλά έχω την αίσθηση, αγαπητέ αναγνώστη, πως η βόλτα πάνω στον παραδοσιακό συνοικισμό της Παναγίας αρκετά μας έφτιαξε τη διάθεση, αφού από το μπαλκόνι αυτό της πόλης μας δεν αγναντεύσαμε μόνο την απεραντοσύνη του γαλάζιου Θρακιώτικου πελάγους, αλλά γυρίσαμε πίσω πολλές από τις ιστορικές σελίδες του. Σελίδες που αφορούσαν κυρίως τα προβλήματα της καθημερινότητας του πυκνού τότε προσφυγικού πληθυσμού, ο οποίος κατοικούσε πάνω στον ιστορικό ιερό βράχο.

Έτσι, αρχίζοντας να κατηφορίζουμε την οδό Θεοδώρου Πουλίδου λέω να σταθούμε λίγο ακόμη στην αρχή της οδού, προκειμένου να μας απασχολήσει ένα θλιβερό κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο οφειλόταν στην ύπαρξη ενός άθλιου χώρου. Ασφαλώς είναι δύσκολο για κάποιον που καταγράφει γεγονότα της ιστορίας της πόλης του να φέρει στο φως της δημοσιότητας παρόμοια γεγονότα. Όμως πιστεύω πως τούτο επιβάλλεται πολλές φορές, προκειμένου η περιγραφή όχι μόνο να είναι αντικειμενική, αλλά να ανταποκρίνεται πιστά σε όλες τις πτυχές του καθημερινού βίου των ανθρώπων μιας άλλης εποχής, που ασφαλώς δεν υπήρξαν μόνο ευχάριστες, αλλά ενίοτε και δυσάρεστες.

Ο εν λόγω χώρος ήταν το στέκι ή καλύτερα ένας «τεκές» που συγκέντρωνε τους θεριακλήδες της «μαύρης», όπως αποκαλούν και σήμερα το χασίς. Η χασισοποτεία αποτελούσε και τότε σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα, όμως η πάταξή της περιοριζόταν μόνο στις αστυνομικές διοικητικές αρχές και όχι όπως σήμερα που απασχολεί το σύνολο της κοινωνίας. Οι χρήστες επέλεγαν συνήθως υπαίθριους χώρους, τα λεγόμενα «πέριξ» των

πόλεων, προκειμένου να αποφύγουν τη σύλληψη, πράγμα που δυσκόλευε τους άνδρες της Χωροφυλακής να προβούν σε συλλήψεις. Τούτο το άνθος του κακού τότε εκτός από τα συνήθη πέριξ φύτρωσε και εντός των ορίων της συνοικίας της Παναγίας, συγκεκριμένα σε έναν εγκαταλελειμμένο τούρκικο «τεκέ», ο οποίος βρισκόταν σε μια εσοχή του μεγάλου τείχους. Τα άτομα αυτά ανήκαν στα λεγόμενα περιθωριακά επαγγέλματα, όπως του «παπατζή», του «αβανταδόρου», του «τσιλιαδόρου», του «λοταρτζή» κτλ.

Ποιες όμως ήταν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες τα συγκεκριμένα άτομα προσπαθούσαν να βρεθούν στον κόσμο της νιρβάνας και της απόλαυσης του πάθους τους; Και ποια ήταν τα αντικείμενα που βρίσκονταν στο χώρο τους; Για τα «σέα και τα μέα», όπως οι ίδιοι αποκαλούσαν τα ελάχιστα χρειώδη, πρέπει να σημειωθεί ότι η χρήση τους ήταν κοινή και μικρής χρηματικής αξίας, ώστε να μπορούν να τα εγκαταλείπουν ανά πάσα στιγμή, όταν οι χωροφύλακες έκαναν τα γνωστά στους τότε χασικλήδες «ντου», καταστρέφοντας τα πάντα, όπως χαρακτηριστικά τραγουδιέται μέχρι και σήμερα στο λαϊκό άσμα:

*Μπάτσοι και χωροφύλακοι
μας χαλάσαν το τσαρδάκι.*

Τα αντικείμενα, λοιπόν, που χρησιμοποιούσαν περιορίζονταν σε μια κουρελού ή ψάθα, πάνω στην οποία ήταν μόνιμα ξαπλωμένα τα ζάρια. Στο κέντρο του χώρου υπήρχε μια φουφού με αναμμένα συνεχώς κάρβουνα, που χρησίμευε για το αλλεπάλληλο άναμμα του ναργιλέ. Στον τοίχο υπήρχε κρεμασμένος ο «μουρμούρης» μπαγλαμάς ή το μπουζούκι. Τα βράδια το σκηνικό, όταν δεν υπήρχε φεγγάρι, συμπλήρωναν τα σπαρματσέτα (κεριά), ενώ οι θεριακλήδες κουλουριασμένοι γύρω από τη φουφού έκαναν απόλυτη ησυχία προκειμένου να έχουν επαφή με το σφύριγμα του τσιλιαδόρου, όπως το επέβαλε το επίσης λαϊκό άσμα: «Όταν καπνίζει ο λουλάς εσύ δεν πρέπει να μιλάς». Ο μόνος ίσως ήχος που ακουγόταν μέσα στην κατανυκτική ατμόσφαιρα ήταν το γουργούρισμα του ναργιλέ και η προτροπή του ενός προς τον άλλο «άλα, πάτα - τράβα - ρούφα», ενώ τα δακτυλίδια του καμένου χόρτου γέμιζαν την ατμόσφαιρα μαζί με τους καπνούς των ψημένων ξηρών σύκων, ελλείψει άλλου γλυκού!

Πέραν όμως αυτής της εσοχής που προαναφέρθηκε στα μεγάλα τείχη, υπήρχε ακόμη ένας παρόμοιος χώρος (τεκές), κατά πληροφορίες ξένων περιηγητών. Αυτός βρισκόταν μέσα στο τζαμί της οδού Μεχμέτ Αλή

(παλιά μουσική), τον οποίο χρησιμοποιούσαν πριν την αναχώρησή τους Τούρκοι χασισοπότες, οι λεγόμενοι «Δερβίσηδες», ενώ αργότερα και δικοί μας πρόσφυγες μερακλήδες.

Βέβαια, ο εθισμός ενός μεγάλου αριθμού Τούρκων, κατοίκων τότε της Καβάλας, εδικαιολογείτο κατά κάποιο τρόπο από το γεγονός ότι στην τεράστια έκταση που καλύπτει σήμερα την περιοχή από τον κόμβο του Φολήρου μέχρι τα υψώματα του μικρού τότε ναϊδρίου της Αγίας Παρασκευής ως γνωστό εκαλλιεργείτο βαμβάκι και όπιο.

Όμως χάριν της ιστορίας πρέπει να γραφούν τα εξής σχετικά με τη χρήση των βλαβερών ουσιών από ελάχιστους, ευτυχώς, Έλληνες πρόσφυγες. Πρέπει να λάβει κανείς υπόψη ότι τα εθισμένα στις διάφορες ουσίες άτομα, σύμφωνα με επιστημονικές μελέτες, είναι άτομα ευαίσθητα και περισσότερο ευάλωτα στην αντιμετώπιση διαφόρων κοινωνικών συγκυριών, καθώς και σε δύσκολα προβλήματα της καθημερινότητας. Για την εποχή για την οποία μιλούμε τα άτομα αυτά αποτελούν πράγματι μικρό αριθμό, παρ' όλα τα προβλήματα που δημιούργησε ο ξεριζωμός, η σύνθεση και η ανομοιογένεια του προσφυγικού πληθυσμού, ο μεγάλος αριθμός αναλφάβητων, η εγκατάλειψη παιδιών λόγω ορφάνιας, οι χηρείς και η εξάπλωση εντωμεταξύ των μεταδοτικών ασθενειών, όπως της φυματίωσης και της σύφιλης.

Στο σημείο αυτό νιώθω την ανάγκη να ζητήσω συγγνώμη από τον αναγνώστη για τη χρήση της αργκό και την περιγραφή της ζωής των τότε περιθωριακών ανθρώπων. Τούτο όμως έγινε στην προσπάθειά μου να καταγραφεί ως φαινόμενο της εποχής και μέρος της καθημερινότητας της τότε κοινωνίας των Καβαλιωτών, η οποία δεν είχε μόνο ομορφιές, αλλά και δυσάρεστα γεγονότα που άφησαν το στίγμα τους.

Φτάνοντας πια στο τέρμα της ιστορικής οδού Θεοδώρου Πουλίδου, αφού πρώτα σεργιανίσαμε στα γύρω στενοσόκακα και στα καλντερίμια του συνοικισμού τούτου, αφήσαμε πίσω μας ασχολίαστα δύο νεοκλασικά κτίρια, αρχοντικά, τα οποία είναι συνδεδεμένα ιστορικά με την προ προσφυγική χρονική περίοδο καθώς και τη μεταπροσφυγική. Τα κτίρια αυτά είναι η παλιά Νομαρχία Καβάλας, ιδιοκτησίας Αρξόγλου, και το κτήριο της επίσης παλιάς Διοίκησης Χωροφυλακής. Αλλά με την ενδιαφέρουσα ιστορία των δύο κτισμάτων θα ασχοληθούμε σε άλλο κεφάλαιο.